

حمایت از محیط‌زیست در رویه مرکز دآوری سرمایه‌گذاری خارجی

سید یاسر ضیایی^{۱*}، مجتبی محمدی^۲

۱ دانشیار گروه حقوق بین‌الملل، دانشگاه قم، ایران
۲ دانشجوی دکترای حقوق بین‌الملل، دانشگاه آزاد (واحد قم)، قم، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۱۳ تاریخ تصویب: ۱۴۰۰/۱۰/۰۶

چکیده

تمایل دولت‌ها به توسعه اقتصادی از یک سو و حفظ محیط‌زیست سالم از سوی دیگر موضوع تقابل اقتصاد و محیط‌زیست را مطرح می‌سازد. دولت‌ها معاهدات زیادی در حمایت از محیط‌زیست و نیز در حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی منعقد کرده‌اند. این دو نظام حقوقی موجب تعارض منافع در مسیر توسعه کشورها شده است. به منظور تعیین جایگاه حفاظت از محیط‌زیست در برابر منافع اقتصادی سرمایه‌گذاران خارجی لازم است تا رویه بین‌المللی مورد بررسی قرار گیرد. یکی از مهمترین رویه‌های حقوقی که می‌توان در آن تعارض میان این دو را ملاحظه کرد، رویه مرکز بین‌المللی حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری (ایکسید) است که به صورت تخصصی به اختلافات سرمایه‌گذار خارجی و دولت میزبان رسیدگی می‌کند. لذا پرسش اصلی این است که در رویه دآوری مرکز سرمایه‌گذاری خارجی تا چه اندازه از محیط‌زیست در مقابل منافع سرمایه‌گذاران خارجی حمایت به عمل آمده است؟ فرضیه چنین است که انتظار می‌رود ایکسید به عنوان یک مرجع سرمایه‌گذاری در این تعارض جانب سرمایه‌گذاران خارجی را داشته باشد. با این حال مطالعه توصیفی-تحلیلی نشان داد که هر چند رویه ایکسید در بادی امر در دو قضیه شرکت متال‌کلد و شرکت ویوندی جهانی در تنازع میان منافع محیط‌زیستی و منافع سرمایه‌گذاران ارجحیت را به حقوق سرمایه‌گذاران داد، اما رویه ایکسید در موارد اخیر نشان داد که ممکن است ارجحیت به جوانب زیستی داده شود. این تغییر رویه خود را در دو قضیه شرکت توسعه سانتا‌النا و شرکت پکریم کی‌من نشان داد. هر چند ایکسید در خسارات ناشی از توقف سرمایه‌گذاری اقدام به تعیین غرامت به نفع سرمایه‌گذار نموده است تا بخشی از منافع مورد انتظار سرمایه‌گذار نیز جبران شود و به نوعی میان این دو ضرورت آشتی برقرار نماید.

کلید واژه‌ها: مرکز دآوری سرمایه‌گذاری خارجی، ایکسید، محیط زیست، سرمایه‌گذاری خارجی

سرآغاز

در دنیای کنونی یکی از مهمترین عوامل چالش و اختلاف بین دولتها، سازمان‌های بین‌المللی و اشخاص، محیط‌زیست و مسایل مربوط به آن است. بهره‌برداری غیراصولی از منابع موجود در زمین و کمبود منابع، آلودگی دریاها و رودخانه‌ها، آلودگی هوا، تولید گازهای گلخانه‌ای و سوراخ شدن لایه ازن و تهدید زندگی بشر و به طور کلی در معرض خطر قرار گرفتن تنوع زیستی و احساس اضطراب و استرس ناشی از این تهدیدها، صلح و امنیت بین‌المللی را به چالش کشیده است.

به رغم نقش مثبت و موثر سرمایه‌گذاران در توسعه اقتصادی کشورهای میزبان سرمایه، آنها بیشترین سهم را در روند تخریب و آلودگی محیط‌زیستی نیز دارند. با گسترش روزافزون فعالیت‌های سرمایه‌گذاری به ویژه در کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته، امکان تخریب و آلودگی محیط‌زیست بسیار محتمل و اجتناب‌ناپذیر است. به علاوه کسب منفعت اقتصادی و جذب سرمایه‌گذاری بیشتر در رقابت با سایر کشورها منجر به کاهش هر چه بیشتر استانداردهای محیط‌زیستی از جانب برخی کشورها شده است.

حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی و حفاظت از محیط‌زیست دولت میزبان غالباً دو منفعت متعارض و ناهماهنگ محسوب می‌شوند که این تعارض سبب ایجاد اختلافات عمیق دولتها با یکدیگر می‌شود. با رشد این اختلافات و عدم اعتماد سرمایه‌گذار خارجی به نظام قضایی موجود نیاز به تاسیس یک نهاد بین‌المللی که به صورت تخصصی به اختلافات محیط‌زیستی رسیدگی کند، عمیقاً احساس می‌شود و جامعه بین‌الملل به ناچار برای حفاظت از محیط‌زیست و تحقق عدالت در حوزه محیط‌زیست بین‌الملل باید سیستم قضایی بین‌الملل را در این زمینه بهبود بخشد.

کنوانسیون ایکسید، یکی از مهم‌ترین معاهدات حقوق بین‌الملل اقتصادی است که وظیفه حل و فصل اختلافات دولت و سرمایه‌گذار خارجی را به مرکز بین‌المللی حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری واگذار کرده که بررسی رویه این مرکز در حوزه‌هایی مانند محیط‌زیست از نظر شکلی و ماهوی حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری از اهمیت زیادی برخوردار است (ابراهیمی و سلطان‌زاده، ۱۳۹۳).

این مرکز به منظور امکان ارجاع اختلاف به مرکز داوری از سوی سرمایه‌گذاران خارجی علیه دولت میزبان ایجاد شده که در حقیقت

زمینه‌ای برای گسترش سرمایه‌گذاری خارجی در کشورهای کمتر توسعه یافته است. از ابتدای تاسیس ایکسید در سال ۱۹۶۶ تاکنون (سال ۲۰۲۱) بیش از ۴۰۰ قضیه مورد رسیدگی قرار گرفته است که این موضوع نشان از اهمیت و اعتبار این سازمان و نیز اعتماد جامعه جهانی به این موضوع می‌باشد. هر چند تعداد موضوعات ارجاعی مربوط به حوزه محیط‌زیست به ایکسید انگشت شمار بوده، لیکن نظر به جایگاه ویژه این نهاد و تاثیر و مقبولیت آرای صادره ناشی از این اختلافات نقش مهمی را در ایجاد و اتخاذ رویه حقوقی متحدالشکل برای دولتها و سرمایه‌گذاران خارجی و نیز جلوگیری از ایجاد اختلافات جدید ایفا کرده است که نهایتاً منتج به توازن میان حقوق بین‌الملل محیط‌زیست و حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری شده است. در این مقاله توجه به عناصر حفاظت و حمایت از محیط‌زیست با تاکید بر رویه ایکسید مورد مذاقه قرار گرفته است.

معرفی مرکز بین‌المللی حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری خارجی (ایکسید)

مرکز بین‌المللی حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری خارجی (ایکسید) با مصوبه شماره ۲۱۴ مورخ ۱۰ سپتامبر ۱۹۶۴ بانک جهانی ترمیم و توسعه (بانک جهانی)^(۱) و با همکاری کمیسیون اقتصادی سازمان ملل متحد پایه ریزی شد. از نظر جایگاه بین‌المللی به عنوان بخشی از بانک موسس به شمار می‌رود، چرا که بر اساس ماده ۵ کنوانسیون، رئیس بانک جهانی به اعتبار سمت و مقامش^(۲) رئیس شورای اداری ایکسید نیز می‌باشد؛ اگرچه صاحب رأی نمی‌باشد. این کنوانسیون معروف به کنوانسیون واشنگتن در تاریخ ۱۴ اکتبر ۱۹۶۶ طبق بند ۲ ماده ۶۸ در حالی که بیست کشور آن را تصویب کرده بودند لازم الاجرا شد. این مرکز داوری دارای دو رکن می‌باشد که شامل شورای اداری، متشکل از نمایندگان دولت‌های عضو و دبیرخانه، متشکل از یک نفر دبیرکل، معاونان و کارمندان است.

هدف از تاسیس این مرکز در مقدمه کنوانسیون شرح داده شده است که بطور خلاصه می‌توان گفت «تأمین فضای مناسب جهت همکاری بین‌المللی در زمینه توسعه اقتصادی از طریق سرمایه‌گذاری‌های خصوصی در سطح فراملی است که در صورت بروز اختلاف با پیش‌بینی فرآیند سازش از طریق داوری بین‌المللی مسایل فی‌مابین حل و فصل شود که هدف نهایی آن اجتناب از

۱۳۸۷). توجه و حمایت از محیط‌زیست از مهمترین دغدغه‌های ملی و فراملی دولت‌ها و ملت‌ها است که توسعه اقتصادی و سرمایه‌گذاری تهدید غالب علیه آن به شمار می‌رود. موثرترین عامل بازدارنده و منع تخریب محیط‌زیست از طریق سرمایه‌گذاری، برخورد مرجع قضایی است. در عرصه بین‌المللی نیز مرکز داوری بین‌المللی این وظیفه خطیر را بر عهده دارد که در این قسمت مواردی از قضاوت‌های این مرکز در جهت تقویت و تداوم امر سرمایه‌گذاری و یا ارجحیت محیط‌زیست با در نظر گرفتن جبران خسارات برای سرمایه‌گذار مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

– قضیه شرکت متال کلد علیه ایالات متحده مکزیک (۲۰۰۰) (۳)

در این قضیه قراردادی بین دولت مکزیک و شرکت آمریکایی کوترین^(۴) در خصوص دفن زباله‌های خطرناک توسط شرکت فرعی مکزیکی با نام متال کلد در سال ۱۹۹۰ به مدت ۵ سال منعقد می‌شود که در حین اجرای قرارداد طبق مقررات اخیرالتصویب دولت اعلام نمود که برای چنین اعمال خلاف محیط زیست، شرکت مکلف به اخذ مجوز از شهرداری مربوطه است^(۵). به همین دلیل در سال ۱۹۹۴ دولت مکزیک مراتب را به شرکت کوترین اعلام و از ادامه اجرای قرارداد ممانعت به عمل آورد تا اینکه در سال ۱۹۹۶ مجوز صادره رسماً لغو گردید. دادگاه مکزیک در پاسخ به خواسته شرکت کوترین اقدام دولت متبوع خود را قانونی قلمداد کرد (Sands, 2003).

با پذیرش دعوی در مرجع داوری این مرجع دولت مکزیک را محکوم به پرداخت خسارت کرد. استدلال مرجع داوری در حقیقت اینگونه بود که گرچه لغو مجوز فعالیت به منظور جلوگیری از تخریب محیط‌زیست بوده است و این اقدام از نظر مقررات محیط‌زیستی اقدامی بجا و مفید محسوب می‌شود، لیکن با توجه به انعقاد قرارداد و زمینه‌سازی فعالیت شرکت کوترین در مکزیک و استفاده از ابزار و تکنولوژی و نیروی کار در مکزیک لازم بوده است تا مکزیک در زمان انعقاد قرارداد، مراتب خطرات محیط‌زیستی و خسارات ناشی از انعقاد این قرارداد را پیش‌بینی می‌کرده است. به عبارت دیگر مکزیک باید یک چارچوب پیش‌بینی‌پذیر و شفاف و در راستای انتظارات منصفانه برای مثال کلد ایجاد می‌کرده است^(۶) همچنین از نظر این مرکز، مصادره خزنه اموال یک شرکت با هدف حمایت از محیط زیست، مغایر با

منازعات و یا حل اختلافاتی است که بین دولت‌های طرف کنوانسیون و اتباع کشورهای متعاقد دیگر به وجود می‌آید». هدف اولیه کنوانسیون واشنگتن تقویت توسعه اقتصادی به واسطه‌ی ایجاد فضای مطلوب و تسهیل جریان سرمایه‌گذاری خصوصی است.

«منافع کنوانسیون برای سرمایه‌گذاری خارجی امری بدیهی است. در صورت بروز اختلاف، دسترسی مستقیم سرمایه‌گذار به یک نهاد بین‌المللی مؤثر میسر می‌شود و امکان مراجعه به داوری، یک عنصر مهم در تأمین امنیت حقوقی برای سرمایه‌گذاری است. مزایای آن برای دولت میزبان، دو چندان است: دولت میزبان به واسطه فراهم آوردن امکان داوری، محیط سرمایه‌گذاری خود را بهبود بخشیده و احتمال جذب سرمایه‌گذاری را بیشتر می‌کند. به علاوه، دولت میزبان با رضایت دادن به داوری ایکسید خود را از دیگر اشکال دادرسی قضایی خارجی یا بین‌المللی می‌رهاند و در مقابل حمایت دیپلماتیک دولت متبوع سرمایه‌گذار نیز مصون می‌سازد» (Christophe, 2009).

بند ۱ ماده ۲۵ کنوانسیون واشنگتن ۱۹۶۵ مقرر می‌دارد «صلاحیت مرکز شامل همه اختلافات حقوقی که مستقیماً ناشی از سرمایه‌گذاری بین دولت‌های متعاقد (یا موسسات تابعه یا نمایندگی‌های آنها) و یک تبعه دولت متعاقد دیگر که طرفین آن کتباً موافقت به ارجاع آن به مرکز نموده باشند، خواهد بود». توسل به ایکسید از سوی سرمایه‌گذار خارجی منوط به رعایت شرایطی است: اختلاف حقوقی باشد، ناشی از سرمایه‌گذاری باشد، میان یک دولت متعاقد و تبعه دولت متعاقد دیگر باشد و طرفین به داوری ایکسید رضایت داده باشند (سید زمانی و درون‌پرور، ۱۳۹۴).

بررسی قضایای مرتبط با مسایل محیط‌زیستی در ایکسید

مرکز ایکسید در سال ۱۹۶۶ تاسیس گردید و تا کنون بالغ بر ۴۰۰ اختلاف ارجاعی را حل و فصل نموده است. آراء و رویه‌های این مرکز از زمان تاسیس تاکنون فراز و نشیب‌های فراوانی داشته است، لیکن ثبات این مرکز و تداوم و گستردگی قضاوت‌های آن در زمینه‌های مختلف از مهمترین و ارزشمندترین منابع حقوق علی‌الخصوص در رویه داوری بین‌المللی است که باعث ایجاد قواعد حقوقی، وحدت رویه و ایجاد زمینه ارشاد در دادرسی‌های فراملی و حتی حقوق داخلی کشورها شده است (ضیائی بیگدلی،

– شرکت آب‌های شهر آکونکی‌ها و شرکت ویوندی جهانی علیه جمهوری آرژانتین (۲۰۰۰)^(۹)

از دیگر قضایایی که می‌توان در این قسمت به آن اشاره نمود دو قضیه مربوط به دولت آرژانتین است که در ایکسید مورد رسیدگی قرار گرفت. در هر دوی این قضایا آرژانتین ادعا نمود که تعهدات حقوق بشری‌اش از جمله حق دسترسی به آب بر تعهدات و الزامات قراردادی‌اش مربوط به سرمایه‌گذاری از قبیل معیار رفتار منصفانه و عادلانه تقدم و برتری دارد. در این قضایا دادگاه از اعلام صریح سلسله مراتب بین دو گروه از اصول و تعهدات مورد اختلاف خودداری نمود.

بر اساس شرایط و مقتضیات پرونده نیز آن چه که مورد تایید قرار گرفت این است که هیچ گونه تعارضی بین دو نوع تعهد و قاعده مورد اختلاف دیده نمی‌شود. مخصوصاً این که طبق شهادت کارشناسان گل‌آلود شدن آب در آب‌رسانی شرکت خواهان، خطری برای سلامت انسان به همراه نداشته است^(۱۰).

به نظر می‌رسد آنچه مفروض مرجع داورى بوده است، این است که حق بر سلامتی انسان^(۱۱) که شقوقی از حق بر محیط‌زیست سالم است، برای مردم دولت میزبان وجود دارد. از نظر ایکسید آرژانتین تابع هر دو تعهد بین‌المللی یعنی تعهدات حقوق بشری و تعهدات سرمایه‌گذاری خارجی است و باید هر دوی آنها را به صورت برابر رعایت کند و محترم بشمارد. از آنجا که در این قضیه اثبات گردید که اقدام سرمایه‌گذار خارجی مغایر با حق بر سلامتی نبوده است، مشخص نیست که اگر چنین نبود در تعارض میان تعهدات حقوق بشری (محیط زیستی) و تعهدات سرمایه‌گذاری خارجی، ایکسید چه موضعی اتخاذ می‌نمود.

– شرکت توسعه سانتا النا علیه جمهوری کاستاریکا (۲۰۰۰)^(۱۲)

این پرونده در مرکز داورى مربوط به سرمایه‌گذاری شرکت CDSE بود که اکثر سهامداران آن تبعه ایالت متحده امریکا بودند. این شرکت به منظور توسعه منطقه گردشگری منطقه معروف به «سانتا النا»^(۱۳) نزدیک منطقه پوشش گیاهی و زیست جانوری^(۱۴) در کاستاریکا فعالیت می‌کرد. در حقیقت این شرکت در سال ۱۹۷۰ ملک فوق که امتداد ۳۰ کیلومتری ساحل اقیانوس آرام بود را خریداری کرده بود و برای سرمایه‌گذاری‌های فوق اموال و ابزارهای قابل توجهی در آن ذخیره کرده بود. دولت کاستاریکا به

انتظارات معقول اقتصادی سرمایه‌گذار است و مصادره مذکور در فصل ۱۱ نقتا به معنای مداخله در اموال با هدف محروم کردن سرمایه‌گذار می‌باشد، هرچند مغایر با منافع محیط‌زیستی ظاهری دولت میزبان باشد (Ibid: 103).

به عبارت دیگر از نظر مرجع داورى، این اقدام یک مصادره نامشروع است که اولین نتیجه آن اعاده وضع به حال سابق یعنی بازگرداندن سرمایه‌گذار خارجی به فعالیت خود است. با این حال از نظر مرکز چون امکان عملی بازگشت سرمایه‌گذار به فعالیت خود فراهم نیست، لازم است به یکی از دو شیوه غرامت کامل (ارزش دفتری اموال به علاوه عدم النفع حدود ۹۰ میلیون دلار) یا غرامت مناسب (ارزش دفتری اموال حدود ۲۰ میلیون دلار) دستور دهد. دیوان معتقد است که چون محل فعالیت سرمایه‌گذار آماده بهره‌برداری نبوده است نمی‌توان به شیوه غرامت کامل حکم داد چرا که منافع آینده صرفاً گمان‌پردازانه^(۱۵) خواهد بود. بر این اساس محاسبه غرامت بر اساس ارزش دفتری اموال را منصفانه تشخیص می‌دهد.

این رای موفقیتی برای سرمایه‌گذاران خارجی بود چرا که از نظر ایکسید انگیزه دولت در مصادره تأثیری در مشروعیت مصادره ندارد. توسعه مفهوم مصادره در حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری تا جایی که منجر به نقض تعهدات محیط‌زیستی دولت شود شاید به این دلیل باشد که داورى مربوطه یک داورى مبتنی بر موافقتنامه سرمایه‌گذاری بوده است و این داورى کارکرد ماهوی خود را تفسیر هرچه دقیق‌تر قواعد حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری دانسته است و چه بسا اگر این دعوا در مرجعی دیگر مورد رسیدگی قرار می‌گرفت نتیجه‌ای دیگر حاصل می‌شد.

اگرچه به نظر می‌رسد که ایکسید با نامشروع دانستن این مصادره، منافع سرمایه‌گذار خارجی را به منافع محیط‌زیستی ترجیح داده است، اما در تحلیلی منصفانه می‌توان گفت که ایکسید به جای دستور به اعاده وضع به حال سابق که می‌توانست تداوم خسارت به محیط‌زیست را به دنبال داشته باشد، صرفاً به پرداخت غرامت آن هم غرامت مناسب از سوی دولت میزبان دستور داده است (مبلغ ۱۶۶۸۵۰۰۰ دلار که سالانه ۶ درصد بهره به آن اضافه می‌شود)^(۱۶). به عبارت دیگر ایکسید در جمع میان دو ضرورت، راه میانه‌ای را در پیش گرفته است که عبارت از نامشروع دانستن مصادره به استناد ملاحظات محیط‌زیستی از یک سو و عدم دستور به اعاده وضع به حال سابق (بلکه دستور به پرداخت غرامت) از سوی دیگر است.

نظم عمومی است که مصادره را مشروع می‌سازد (پیران، ۱۳۷۴). در این پرونده ایکسید معتقد است گرچه اهداف محیط‌زیستی در اقدامات دولت میزبان از جمله شروط مشروعیت آن است، اما تأثیری در محاسبه خسارات وارده به سرمایه‌گذار ناشی از مصادره نخواهد داشت. به همین جهت نهایتاً ایکسید با در نظر گرفتن غرامت مناسب^(۱۹) علیه دولت میزبان حکم داد. در حقیقت این رای به عنوان یکی از عوامل توسعه جایگاه محیط‌زیست در سرمایه‌گذاری خارجی به شمار می‌رود به این دلیل که استناد به محیط‌زیست را به عنوان مصداقی از نظم عمومی در نظر می‌گیرد؛ هرچند با تحلیلی جسورانه‌تر می‌توان گفت که استناد به محیط‌زیست در مصادره به عنوان عاملی غیر از نظم عمومی مبنایی برای مصادره مشروع، می‌باشد.

برخلاف قضیه مثال کِلِد علیه ایالات متحده مکزیکی که ایکسید مصادره به استناد محیط‌زیست را نامشروع دانست، مرکز داوری در این قضیه، معتقد است که حفاظت از محیط‌زیست می‌تواند مبنایی برای نقض قرارداد سرمایه‌گذاری خارجی باشد و این نقض باید از طریق غرامت مناسب جبران گردد. ایکسید در این قضیه میان حفاظت از محیط‌زیست و حمایت از منافع سرمایه‌گذاران، تعادل لازم را ایجاد نمود (سوریا و رابینسون، ۱۳۹۰).

– شرکت لوکته‌تی و شرکت لوکته‌تی پرو علیه جمهوری پرو (۲۰۰۲) (۲۰)

مرکز داوری حل اختلافات سرمایه‌گذاری در ۲۴ دسامبر ۲۰۰۲ درخواستی از جانب دو شرکت ملی لوکته‌تی، لوکته‌تی پرو علیه جمهوری پرو را ثبت نمود. اختلاف مربوط به یک کارخانه تولید ماکارونی در شهرداری لیما بود که رسیدگی به اختلاف در ایکسید مورد پذیرش طرفین قرار گرفته بود^(۲۱).

این شرکت ابتدا در کشور شیلی تاسیس و راه اندازی شده بود. به منظور گسترش فعالیت‌های خود مدیران شرکت تصمیم بر سرمایه‌گذاری در کشور پرو گرفتند و بدین منظور مجوزهای لازم را از دولت پرو به منظور تاسیس شرکت اخذ کردند. اقدامات لازم را برای سرمایه‌گذاری حدود ۱۵ میلیون دلار آغاز گردید. در اواسط کار در سال ۱۹۹۷ شهرداری لیما اقدامات صورت گرفته از طرف شرکت‌های موصوف را قابل قبول ندانست و معتقد بود سرمایه‌گذاری موضوع مجوزها مخالف مسایل محیط‌زیستی است و این مجوزها بدون ملاحظات لازم صادر شده است و لذا امکان احداث چنین کارخانه‌ای وجود ندارد. گرچه یکی از شرکت‌های

دلیل اینکه اقدامات و اهداف شرکت مزبور خلاف اهداف محیط‌زیستی منطقه می‌باشد اقدام به مصادره کلیه اموال فوق نمود و مبلغ ۱۹۰۰۰۰۰ دلار به عنوان غرامت به خواهان پرداخت نمود^(۱۵).

نمایندگان شرکت مزبور با خواسته مطالبه خسارت در دادگاه ملی کاستاریکا اقدام به طرح دعوی نمود که پس از گذشت ۲۰ سال منجر به نتیجه مشخصی نگردید. نهایتاً در سال ۱۹۹۵ دولت کاستاریکا تحت فشارهای سیاسی امریکا قضاوت مرکز داوری را پذیرفت و موضوع بالاخره در ایکسید به عنوان مرجع قضایی بین‌المللی مطرح شد^(۱۶). مرکز داوری اقدام دولت کاستاریکا در مصادره ملک موضوع سرمایه‌گذاری را به علل محیط‌زیستی اقدامی مشروع و موافق مصالح محیط‌زیست قلمداد کرد، لیکن کشور کاستاریکا را موظف به پرداخت بهای آن دانست^(۱۷).

اختلاف اساسی بین دو طرف در خصوص زمان ارزیابی این اموال بود؛ به این صورت که دولت کاستاریکا معتقد بود باید قیمت زمان شروع سرمایه‌گذاری یعنی سال ۱۹۷۰ مبنای قیمت‌گذاری باشد، اما شرکت خواهان قیمت روز را مطالبه می‌نمود. از نظر دیوان در تعیین میزان غرامت باید این موارد را در نظر داشت: مصادره کاستاریکا به استناد منافع عمومی صحیح است و لذا مشروع است چرا که هدف این اقدام حفاظت از محیط‌زیست منطقه‌ای است که این اموال در آنجا بوده است. استناد به حفاظت از محیط‌زیست تفاوتی در اصل قضیه ایجاد نمی‌کند و باید غرامت کافی پرداخت شود. از نظر دیوان، دولت میزبان حتی می‌تواند به استناد منابع تعهد داخلی به حفاظت از محیط‌زیست به مصادره دست زند^(۱۸). در نهایت مرکز داوری قیمت روز را ملاک پرداخت غرامت به شرکت سرمایه‌گذار دانست و کاستاریکا را به پرداخت ۱۶۰۰۰۰۰۰ دلار امریکا به عنوان غرامت به نفع شرکت خواهان محکوم نمود. مرکز داوری با صدور این رأی، از سویی جنبه محیط‌زیستی پرونده را محفوظ داشت و مانع از سرمایه‌گذاری علیه ملاحظات محیط‌زیستی شد و از سوی دیگر سبب تحمیل خسارت به شرکت سرمایه‌گذار نشد، بلکه تا حد معقول و متعارف غرامت سرمایه‌گذار را تامین نمود تا مانع از اشتیاق سرمایه‌گذاران در پروژه‌های بعدی نشود.

مطابق قواعد حقوق بین‌الملل مصادره مشروع در چهار حالت امکان پذیر است که شامل تصویب قانون، به منظور ایجاد نظم عمومی، بدون تبعیض و با پرداخت غرامت است. ملاحظات محیط‌زیستی در دنیای امروز اگر معادل نظم عمومی نباشد قطعاً از مصادیق مهم

چنانچه صدور مجوزها مشروط به ارزیابی زیست‌محیطی شرکت خارجی نباشد، تا کجا اصول حقوق بین‌الملل محیط‌زیست در سرمایه‌گذاری خارجی قابل دفاع است. اما در هر صورت این رأی می‌تواند علامتی به دولت‌های میزبان در صدور مجوزهای سرمایه‌گذاری خارجی باشد تا ضمن مجوزهای ملی، محیط‌زیست را نیز به عنوان یک شرط مورد توجه قرار دهند.

– شرکت پکریم کی من علیه السالوادور (۲۰۱۶) (۲۶)

حداقل سال‌های ۲۰۰۲ لغایت ۲۰۰۸ شرکت پکریم کی من^(۲۷) با دولت السالوادور قراردادی به منظور اکتشاف معدن طلا در یکی از محله‌های بسیار فقیر کشور میزبان به نام کابانیاس^(۲۸) منعقد کردند. شرکت پیمانکار پس از انجام تحقیقات مقدماتی و اقدامات ابتدایی و نهایتاً اکتشاف معدن و رسیدن به این اتقان که ذخایر قابل توجهی طلا در محل مورد نظر وجود دارد، در اواخر سال ۲۰۰۴ تقاضای بهره‌برداری از معادن اکتشافی را نمود. دولت السالوادور این تقاضا را به علل محیط‌زیستی و با این استدلال مضاعف که قرارداد متضمن مرحله بهره‌برداری نبوده است، تقاضای شرکت سرمایه‌گذار را رد کرد. در حقیقت شرکت پکریم معتقد بود با توجه به توافق صورت گرفته دولت میزبان موظف است پس از قطعیت مراحل اکتشاف، مجوز آنها را به بهره‌برداری از معادن تبدیل نماید. در مقابل دولت السالوادور به علل محیط‌زیستی، عدم رضایت مالکین اراضی موضوع معدن و اینکه اساساً تعهدی به اعطای مجوز بهره‌برداری ندارد، این درخواست را موجه ندانست. در ۱۰ مارس ۲۰۰۸، رئیس‌جمهور السالوادور آنتونیو ساکا صراحتاً در این خصوص گفت که او اصولاً مخالف اعطای مجوزهای جدید بهره‌برداری از معدن است و در سال ۲۰۰۹ نیز اظهار داشت که به شرکت پکریم امتیاز داده نمی‌شود^(۲۹).

به دنبال اظهارات صریح رئیس‌جمهور کشور میزبان در ۳۰ آوریل ۲۰۰۹ شرکت سرمایه‌گذار درخواستی مبنی بر مطالبه خسارت در مرکز داورى علیه کشور سرمایه‌پذیر ثبت نمود و تقاضای پرداخت غرامت بیش از ۳۱۴ میلیون دلار به علت عدم اعطای امتیاز بهره‌برداری از معادن اکتشافی را نمود. شرکت اعتقاد داشت دولت السالوادور از نظر حقوق داخلی و بین‌المللی نقض تعهد کرده است. نهایتاً مرکز داورى خود را به دلایل شکلی صالح به رسیدگی به ماهیت اختلاف ندانست.

اگرچه مرکز داورى در نهایت رای به عدم صلاحیت خود داد، لیکن در رای صادره شرکت سرمایه‌گذار را محکوم به این امر کرده که

زیرمجموعه شرکت سرمایه‌گذار اقداماتی در این خصوص انجام داده بود، لیکن شهرداری لیما مراتب صورت گرفته را غیر قابل قبول دانست و نهایتاً توسط شهرداری لیما اقدامات شرکت سرمایه‌گذار عملاً متوقف شد. این شرکت به منظور اخذ مجوز ادامه فعالیت به مرکز داورى مراجعه نمود و مدعی شد اقدام دولت پرو در توقف عملیات و لغو مجوزها موجب نقض ماده ۳-۲ معاهده دوجانبه پرو و شیلی شده است و موجب خسارات زیاد به سرمایه‌گذاری و حقوق مکتسبه شرکت شده است و این در حالی است که مجوزهای لازم از مقامات دولتی حتی شهرداری شهر لیما نیز اخذ شده بود. در مقابل دفاع خواننده بر این مهم تکیه داشت که خواهان ساخت کارخانه را بدون مجوزهای مربوط به سکنه بومی و مسایل محیط‌زیستی آغاز کرده است و به دنبال آن بوده است تا مقامات شهرداری پرو را در عمل انجام شده^(۳۰) قرار دهد. همچنین بیان می‌دارد مجوز شهرداری منوط به رعایت کلیه ملاحظات و محدودیت‌های محیط‌زیستی صادر گردیده است. در مقابل شرکت سرمایه‌گذار مدعی است از وی به منظور سرمایه‌گذاری در پروژه ده‌ها میلیون دلاری برای ساخت پیشرفته‌ترین تاسیسات صنعتی توسط کشور پرو دعوت صورت گرفته است و پیرو این دعوت شرکت سرمایه‌گذار به کشور پرو وارد شده و نسبت به اخذ مجوزهای لازم اقدام نموده و با موافقت مقامات دولتی و محلی مجوزهای لازم صادر گردیده است^(۳۱).

دیوان داورى معتقد است در مقدمه دستور شورای شهر بیان گردیده است که مجوزها مشروط به رعایت محدودیت‌های مربوط به ارزیابی آثار محیط‌زیستی و با پرهیز از سایر خسارات محیط‌زیستی مانند تولید گازها و دوده‌های سمی^(۳۲) صادر شده است. در واقع این دستور شورای شهر صرفاً به ملاحظات محیط‌زیستی زمان ساخت کارخانه محدود نمی‌شده است، بلکه در طول دوره فعالیت کارخانه نیز باید این ملاحظات رعایت می‌شده است. از نظر دیوان با توجه به این که این اختلاف پیش از لازم‌الاجرا شدن معاهده سرمایه‌گذاری میان پرو و شیلی بوده است، معاهده نمی‌تواند مبنای قرار گیرد. به همین جهت در نهایت دیوان داورى خود را فاقد صلاحیت تشخیص داد.

این رأی یکی از پیشروترین آرای ایکسید در حمایت از محیط‌زیست تلقی می‌شود. هرچند در نهایت ایکسید به جهت فقدان معاهده لازم‌الاجرا خود را فاقد صلاحیت تشخیص داد، اما متن رأی^(۳۳) بیانگر این است که ارزیابی محیط‌زیستی جایگاه ویژه‌ای در سرمایه‌گذاری خارجی دارد. البته مشخص نیست که

است از آن رو که رویه این دیوان [همچون دعاوی سرمایه‌گذاری] بر عدم تساوی طرفین دعوا مبتنی است»^(۳۳). در حقیقت این رویکرد، مقدمه مراجعه به آرای محیط‌زیستی در تفسیر معاهدات سرمایه‌گذاری خارجی می‌تواند باشد.

- یکی از ظرفیت‌های مهم حفاظت از محیط‌زیست در ایکسید بند ۱ ماده ۴۲ ایکسید است که قانون حاکم بر دعاوی ناشی از سرمایه‌گذاری خارجی را در مواردی که توافق دیگری نشده باشد، حقوق کشورهای طرف معاهده و حقوق بین‌الملل می‌داند. به این صورت اگر طرفین توافق کرده باشند مرکز داوری به دعاوی آنها رسیدگی کند، این مرکز ابتدا مطابق قواعد حقوق بین‌الملل حل اختلاف می‌کند. حقوق بین‌الملل محیط‌زیست به عنوان بخشی از حقوق بین‌الملل می‌تواند در رسیدگی به دعاوی ناشی از معاهدات سرمایه‌گذاری خارجی نقش مهمی را ایفا نماید (Sarenmalm, 2015). طبق ماده مذکور، در صورتی که طرفین دعوا، مرکز داوری را برای حل اختلاف انتخاب کرده باشند این مرکز نمی‌تواند به علت سکوت و اجمال مقررات مربوطه از رسیدگی خودداری کند. ضمن اینکه در رسیدگی‌های این مرکز و مراجع داخلی، کشورها نمی‌توانند قضاوت‌های مغایر با اصول مهمی مانند اصل عدالت و انصاف انجام دهند (بند ۳ ماده ۴۲). لذا توجه به قواعد محیط‌زیستی در رسیدگی‌های مرکز داوری از جایگاه شایسته‌ای برخوردار است.

- یکی از مشکلات اساسی این است که معاهدات دوجانبه و چندجانبه سرمایه‌گذاری خارجی - که معمولاً مبنای صلاحیت ایکسید هستند - با محوریت حفاظت از محیط‌زیست نگاشته نمی‌شوند. به عبارت دیگر هدف اصلی در این معاهدات حفظ حقوق سرمایه‌گذار خارجی و توجه به جوانب توسعه اقتصادی دولت میزبان است. در این صورت فلسفه شکل‌گیری ایکسید در تضاد با حفاظت عمومی از محیط‌زیست است. با این حال بسیاری از موافقتنامه‌های سرمایه‌گذاری، حقوق ماهوی حاکم بر داوری را علاوه بر قواعد حل تعارض دولت‌های میزبان، دولت متبوع و مقررات همان موافقتنامه، اصول پذیرفته شده بین‌المللی دانستند که شامل قواعد حقوق بین‌الملل محیط‌زیست نیز می‌شود. موافقتنامه دوجانبه سرمایه‌گذاری مدل کشور چین و ماده ۱۱۳۱ نفتا از این جمله است.

- طبق ماده ۴۶ کنوانسیون ایکسید دولت‌های میزبان سرمایه‌گذاری خارجی می‌توانند در چارچوب دعاوی متقابل علیه سرمایه‌گذار طرح دعوا کنند، مگر آنکه برخلاف آن توافق شده

به عنوان پیمانکار موظف بوده مطالعات لازم به منظور امکان‌سنجی استخراج و بهره‌برداری از معدن مورد نظر را در اقدامات مقدماتی و ابتدایی خویش مستند انجام دهند که در این زمینه هیچ مستندی در پرونده موجود نمی‌باشد^(۳۴).

هرچند در این قضیه محیط‌زیست محور اصلی دعوا نبوده است، اما بار دیگر نگرارش رأی دیوان نشان داد که صدور مجوزهای سرمایه‌گذاری خارجی می‌تواند مبتنی بر ملاحظات محیط‌زیستی باشد. این قضیه هم حرکت دیگری به سمت حمایت بیشتر از محیط‌زیست در مقابل سرمایه‌گذاری خارجی تلقی می‌شود.

ظرفیت‌های حفاظت از محیط‌زیست در رویه ایکسید

توجه به مقوله توسعه و جذب سرمایه‌گذار خارجی و رعایت جوانب حقوق محیط‌زیست در داوری ایکسید به مثابه شمشیری دولبه است. هرچند به منظور حمایت و حفاظت از محیط‌زیست جلوی بهره‌برداری افراطی از طبیعت به بهانه توسعه اقتصادی گرفته می‌شود اما «تفسیر دعاوی سرمایه‌گذاری در پرتوی قواعد محیط‌زیستی موجب گردید تا برخی کشورها به استناد حفاظت از محیط‌زیست دست به مصادره سرمایه بزنند»^(۳۵). با این حال با توجه به اهداف اصلی ایکسید که همان ایجاد تعادل و توازن میان منافع دولت میزبان و سرمایه‌گذار خارجی است در حقیقت عملکرد این نهاد داوری بین‌المللی نیز به این هدف مهم و توجه کرده و ضمن حفظ جوانب محیط‌زیستی قراردادهای فی مابین مانع از ورود خسارت به شرکت‌های سرمایه‌گذار نیز گردیده است. در ادامه به برخی از ظرفیت‌های موجود در ایکسید جهت پیوند میان محیط‌زیست و سرمایه‌گذاری خارجی اشاره می‌شود:

- حق بر محیط زیست سالم از یک سو و حق بر مالکیت و سرمایه از سوی دیگر در میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت حفظ تعادل بین این دو مهم به رسمیت شناخته شده است (ضیائی، ۱۳۹۳). به همین دلیل داوری‌های سرمایه‌گذاری برای تبیین مفاهیم حقوق اقتصادی به آرای قضایی در خصوص حقوق بشر توجه زیادی کرده‌اند. به طور مثال ایکسید در قضیه‌ای علیه مکزیک^(۳۶) برای ارزیابی مفهوم «مصادره» به رویه دیوان آمریکایی حقوق بشر و برای ارزیابی مفهوم «تناسب» به رویه دیوان اروپایی حقوق بشر استناد جست. در پرونده دیگر داوری ایکسید بیان داشت «برای تفسیر قواعد نفتا رجوع به رویه داوری بین‌المللی تجاری یا حقوق بین‌الملل عمومی قیاس مناسبی نیست، بلکه رجوع به رویه دیوان اروپایی یا آمریکایی حقوق بشر مناسب‌تر

قانون حاکم اشتباه نماید موجب بطلان رأی می‌شود. البته در خصوص اعمال قوانین مربوط به نظم عمومی کشور مقر داور در رسیدگی داورى اختلاف نظر وجود دارد.

- توجه به محیط‌زیست در قراردادهای سرمایه‌گذاری به عنوان قاعده، امری است که حتی اگر طرفین قرارداد در توافق و پیمان خویش به آن توجه ننمایند، در قضاوت‌ها و تفسیرهای پس از انعقاد قرارداد نیز باید عوامل محیط‌زیستی رعایت شود تا جایی که اگر مخالف صریح قرارداد باشد بر مفاد متضاد قراردادی ارجحیت دارد. دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه گابچی کوو ناگی ماروس بیان نمود «هرچند بشر در طول سال‌ها به دلایل اقتصادی و غیره در طبیعت دخالت کرده است اما در گذشته این اتفاق معمولاً بدون اثری بر محیط زیست صورت می‌گرفت... در سال‌های اخیر هنجارهایی شکل گرفته‌اند که نه تنها بر فعالیت‌های جدیدی که دولت‌ها در نظر دارند اعمال می‌شوند بلکه در خصوص فعالیت‌هایی که در گذشته آغاز شده‌اند اما هنوز ادامه دارند نیز اعمال می‌شود. این نیاز وجود دارد که میان توسعه اقتصادی و حفاظت از محیط زیست آشتی برقرار شود». طبق این نگرش هرچند در زمان شکل‌گیری قراردادهای سرمایه‌گذاری خارجی به موضوع محیط‌زیست توجهی نشده باشد اما با شکل‌گیری اصول حقوق بین‌الملل محیط‌زیست لازم است تا این قراردادها به نحو پویا تفسیر شوند. به عبارت دیگر این اصول می‌تواند با عطف بامسابق شدن نسبت به پیوند میان محیط‌زیست و سرمایه‌گذاری خارجی اقدام نمایند.

- تعارض دیگر میان محیط‌زیستی و اقتصاد، در رویه سازمان تجارت جهانی اتفاق می‌افتد. مقررات این سازمان مبتنی بر توسعه تجارت بود و به منظور رسیدن به اهداف تبیین شده بعضاً با موانع محیط‌زیستی روبرو بود و سعی در غلبه بر آن داشت، لیکن به تدریج به آشتی میان تجارت بین‌الملل و محیط‌زیست موفق گردید. مثلاً در قضیه لاک‌پشت‌ها در سال ۱۹۹۸ به دنبال تحریم واردات میگو از سوی ایالت متحده این موضوع مطرح گردید. در این قضیه امریکا با طرح این نگرانی که صید میگو در برخی کشورها (مالزی، پاکستان، تایلند، هند، استرالیا، هنگ‌کنگ، ژاپن، مکزیک و تایلند) موجب به تور افتادن و از بین رفتن لاک‌پشت‌ها می‌شود از واردات میگو از این کشورها خودداری نمود. برخلاف هیأت بدوی، هیأت اجرایی و تجدیدنظر سازمان تجارت جهانی، با تکیه بر مسایل محیط‌زیستی رای به نفع دولت ایالت متحده صادر نمودند. این مناقشه به عنوان یک پیروزی محیط‌زیستی مهم بشمار می‌رود، چرا که ارجحیت دغدغه‌های محیط‌زیستی بر امور اقتصادی و

باشد. این یکی از ظرفیت‌های طرح دعوای محیط‌زیستی از سوی دولت‌های میزبان سرمایه‌گذاری خارجی علیه شرکت‌های تجاری خارجی است که متهم به نقض تعهدات محیط‌زیستی دولت میزبان هستند.

- یکی دیگر از ظرفیت‌های حفاظت از محیط‌زیست در ایکسید نهاد دوست دادگاه^(۳۴) است که به عنوان مشاور در معیت مرکز داورى، تحقیقات لازم را انجام می‌دهد و حسب مورد مدارک و مستندات یا نظرات مشورتی خود را به مرکز ارائه می‌نماید (ابهری و خاریکی، ۱۳۹۷). از جمله سازمان‌های غیردولتی و اشخاص خصوصی قادر به ارائه این مشاوره‌ها هستند که با ارائه اطلاعات کافی به روند رسیدگی پرونده کمک می‌کنند. این موضوع در قضیه شرکت بلژیکی الکترابیل علیه مجارستان در ایکسید با ورود کمیسیون اروپایی اتفاق افتاد^(۳۵). در مورد صلاحیت دیوان داورى در این قضیه، کمیسیون اروپا در قالب ایراد صلاحیتی معتقد بود «دیوان داورى صلاحیت رسیدگی به موضوعاتی را که تحت صلاحیت اتحادیه قرار می‌گیرند و موجد مسئولیت مغایر با منشور انرژی است، ندارد». در حقیقت وجود چنین سازوکارهایی به نظر در روند قضاوت عادلانه می‌تواند بسیار موثر واقع شود، چرا که «دوست دادگاه» به عنوان شخص ثالث بی‌طرف و خارج از پرونده به موضوع می‌نگرند و در صورت لزوم می‌تواند مدارک و مستندات طرفین را مشاهده، جمع‌آوری و ارائه نماید و در نهایت به عنوان یک وکیل بی‌طرف حکم ابتدایی در قضیه صادر کند و نهایتاً مرکز داورى با مشاهده همه جوانب قضاوت خود را انجام می‌دهد. لازم به ذکر است از نظر امکان توسعه نیز با توجه به سازمان‌های مردم نهاد محیط‌زیستی فراوانی که در جهان وجود دارد فرصت تقویت این جایگاه در ایکسید دوچندان خواهد شد.

- ممکن است داورى ایکسید بتواند به استناد قانون محل داورى (به عنوان قانون حاکم بر داورى در مواردی چون نظم عمومی) مبنای صدور رأی قرار گیرد. به عبارت دیگر داورى ایکسید بدون توجه به قانون حاکم بر داورى (از جمله قانون ماهوی مورد توافق یا قانون ماهوی یک کشور) با استناد به نظم عمومی کشور محل داورى در رابطه با حفاظت از محیط‌زیست نسبت به برتری دادن حقوق محیط‌زیست نسبت به تعهدات سرمایه‌گذاری خارجی اقدام نماید. طبق بند ۱ ماده ۵۲ کنوانسیون ایکسید، در صورتی که داورى از اختیارات خود تجاوز کرده باشد، داورى باطل می‌شود. یکی از مصادیق تجاوز از اختیارات، انتخاب قانون حاکم نادرست است. هرچند داور در تفسیر قانون اختیار دارد اما اگر در انتخاب

از محیط‌زیست و تقابل آن با حقوق عرفی و قراردادی است. از آنجا که ایکسید با هدف حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری خارجی - و آن هم بیشتر منافع سرمایه‌گذار خارجی - بنا شده است، انتظاری جز این نبود که این مرکز در ابتدای راه خود در تعارض حقوق سرمایه‌گذار خارجی و حقوق بین‌الملل محیط زیست، جانب اولی را بگیرد. همان مسیری که سازمان تجارت جهانی در ابتدای مسیر خود طی نمود. این رویکرد در سال ۲۰۰۰ در دو دعوی اول ایکسید مرتبط با محیط‌زیست (قضیه شرکت متال کلد علیه ایالات متحده مکزیک و شرکت آب‌های شهر آکونکیها و شرکت ویوندی جهانی علیه جمهوری آرژانتین) خود را نشان داد. بی توجهی به محیط‌زیست در دو قضیه مورد نظر مشهود بود.

اما از قضیه شرکت توسعه سانتا لانا علیه جمهوری کاستاریکا باید به عنوان نقطه عطفی در توجه ایکسید به مقوله محیط‌زیست در سرمایه‌گذاری خارجی یاد نمود. به عبارت دیگر ایکسید در این قضیه محیط‌زیست را مبنای مشروعی برای مصادره سرمایه‌گذاری خارجی قلمداد نمود. این رویکرد یک بار دیگر در شرکت پکریم کی‌من علیه السالوادور در سال ۲۰۱۶ تکرار شد. در قضیه شرکت لوک‌ته‌تی علیه جمهوری پرو نیز هرچند علت توجه داوری به محیط‌زیست، شرط مندرج در مجوز اعطایی به شرکت بود، اما این رای حداقل به ترویج ادبیات حفاظت از محیط‌زیست در سرمایه‌گذاری خارجی کمک شایانی نموده است.

در مجموع ایکسید مرجعی بوده است که اساساً برای حمایت از سرمایه‌گذاران خارجی در برابر حاکمیت دولت میزبان شکل گرفت. از آنجا که خسارت به محیط‌زیست قاعدتاً توسط سرمایه‌گذاران خارجی صورت می‌گیرد، ایکسید در میانه دو راهی حمایت از سرمایه‌گذار یا محیط‌زیست قرار گرفته است. به نظر می‌رسد ضرورت واقعی حمایت از محیط زیست، بر ضرورت نانوشتن حمایت از سرمایه‌گذار در رویه ایکسید تا حدودی غلبه پیدا کرده است.

فقدان رویه قدرتمند و منسجم در حمایت از محیط‌زیست در آرای ایکسید دلایل مختلفی می‌تواند داشته باشد که مهمترین آن بی‌توجهی دولت‌ها به مقوله محیط‌زیست در زمان نگارش معاهدات دوجانبه سرمایه‌گذاری خارجی است. به عبارت دیگر ایکسید که صرفاً مرجع تفسیر این معاهدات است چاره‌ای جز محور قرار دادن سرمایه‌گذاری خارجی ندارد. نسل‌های جدید معاهدات دوجانبه سرمایه‌گذاری خارجی با توجه به محیط‌زیست و حقوق بشر می‌تواند بستر تعامل سازنده میان دو ضرورت توسعه اقتصادی و حمایت از محیط‌زیست را در آینده فراهم سازد.

تجاری را بنیان کرد (Kennedy, 2001). در داوری ایکسید نیز باید این انتظار را داشت که رویه داوری بین‌المللی این نهاد به مرور به سمت شناسایی قواعد محیط‌زیستی در دعاوی سرمایه‌گذاری خارجی حرکت نماید، هرچند این حرکت نرم در برخی از آرای ایکسید مانند داوری ایکسید در دعوی آئوریکس علیه آرژانتین اتفاق افتاده است. داوری ایکسید در دعوی آئوریکس علیه آرژانتین بیان نمود که «در تعارض میان موافقتنامه‌های دوجانبه سرمایه‌گذاری و معاهدات حقوق بشری موضوع باید به نفع حقوق بشر حل شود چرا که منافع عمومی مصرف‌کنندگان باید بر منفعت خصوصی تولیدکننده ارجحیت داشته باشد».

نتیجه‌گیری

امروزه فقط جنگ و کشمکشهای نظامی ناقض صلح و امنیت بین‌المللی نیستند بلکه عوامل مختلفی نظیر نابرابریهای اقتصادی، نقض حقوق بشر و مسایل مربوط به محیط‌زیست، صلح را متاثر می‌سازد. در واقع یکی از مهمترین ابعاد صلح و امنیت بین‌المللی که به نظر می‌رسد جوامع و دولت‌ها باید توجه بیشتری به آن داشته باشند، امنیت محیط‌زیستی، منابع و سیستم‌های حافظ حیات زمین است که موجب گسترش طول عمر و زندگی سالم و رفاه کامل می‌شود.

علی‌الاصول هماهنگی میان سرمایه‌گذار خارجی و دولت حامی محیط‌زیست در تامین منافع اقتصادی و نیز حفظ محیط‌زیستی سالم غیر قابل تصور است، از یک طرف سرمایه‌گذار خارجی در سودای کسب منفعت اقتصادی خویش است و از طرفی دیگر دولت در پی حفاظت از محیط‌زیست و منافع مشترک بشریت است. این تعارض در منافع نهایتاً منجر به ایجاد اختلاف میان سرمایه‌گذار و دولت میگردد که غالباً سرمایه‌گذار به لحاظ عدم اعتماد به نظام قضایی دولت میزبان، متمایل به ارجاع اختلاف به سیستم داوری است.

امروزه بدون تردید داوری بین‌المللی یکی از متداول‌ترین روش‌های حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری بین‌المللی است. در میان مراکز داوری بین‌المللی که به اختلافات ناشی از سرمایه‌گذاری بین‌المللی می‌پردازند، مرکز داوری ایکسید از اهمیت خاصی برخوردار است و به خاطر تخصصی بودن این نهاد هم سرمایه‌گذاران و هم دولت به ارجاع اختلافات خود به این مرکز رضایت دارند.

یکی از موضوعات مهم و بحث برانگیز در ایکسید، جایگاه حفاظت

یادداشت‌ها

- Case No. Arb/03/4 Empresas Lucchetti, S.A. And Lucchetti Peru, S.A. (Claimants), February 7, 2005.
22. fait accompli
 23. International Centre For Settlement Of Investment Disputes Case No. Arb/03/4 Empresas Lucchetti, S.A. And Lucchetti Peru, S.A. (Claimants) v. REPUBLIC OF PERU (Respondent) AWARD Members of the Tribunal: Judge Thomas Buergenthal, President Dr. Bernardo M. Cremades, Arbitrator Mr. Jan Paulsson, Arbitrator Secretary of the Tribunal: Ms. Gabriela Alvarez-Avila Date of Dispatch: February 7, 2005, Paragraph, III.
 24. noxious gases and fumes
 25. obiter dictum
 26. Pac Rim Cayman LLC v. The Republic of El Salvador, No. ARB/09/12
 27. Pac Rim.
 28. Cabañas.
 29. For greater certainty, the references to “the TRIPS Agreement” in paragraph 3(b)(i) include any waiver in force between the Parties of any provision of that Agreement granted by WTO Members in accordance with the WTO Agreement.
 30. Pac Rim Cayman LLC v. The Republic of El Salvador, No. ARB/09/12, para 8-44.
 31. Emma Aisbett, Larry Karp and Carol McAusland, Regulatory Takings and Environmental Regulation in NAFTA’s Chapter 11, available at http://are.berkeley.edu/courses/EEP131/old_files/lectureNotes/CarolEmmafragment.pdf
 32. Técnicas Medioambientales S.A. v. Mexico
 33. Int’l Thunderbird Gaming Corp. v. United Mexican States (U.S. v. Mex.), 2006, para. 13 (Cotula, 2018).
 34. amicus curiae
 35. AES Summit Generation Limited v. Republic of Hungary (ICSID Case No ARB/07/22).
 1. International Bank for Reconstruction and Development (IBRD)
 2. Ex officio
 3. Metalclad Corp. v United Mexican States, (ICSID Case No. ARB (AF)/97/1).
 4. Coterin
 5. Ibid, para. 41.
 6. Metalclad Corp. v United Mexican States, op. cit., para 99.
 7. speculative
 8. Ibid, para. 131.
 9. Compañía de Aguas del Aconquija S.A. and Vivendi Universal S.A. v. Argentine Republic, ICSID Case No. ARB/97/3
 10. Ibid, para. 4.13.12.
 11. human health
 12. Compañía Del Desarrollo De Santa Elena, S.A. v. The Republic Of Costa Rica, Case No. Arb/96/1
 13. “Santa Elena”.
 14. flora and fauna
 15. Ibid, para. 111.
 16. Margrete Stevens Senior Counsel, ICSID, Compañía del Desarrollo de Santa Elena, S.A. v. Republic of Costa Rica (Case No. ARB/96/1), Foreign Investment Law Journal, p 167.
 17. International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID). Paragraph 36-40.
 18. Ibid, para. 71-72.
 ۱۹. لازم به ذکر است که هرچند مرکز داوری با استفاده از کلمه full compensation for the fair market value of the Property از عبارت full compensation for the fair market value of the Property استفاده می‌کند اما منظور از این اصطلاح، همان غرامت مناسب است که بدون در نظر گرفته عدم‌النفع تعیین می‌شود. Ibid, para. 73.
 20. Empresas Lucchetti, S.A. And Lucchetti Peru, S.A. V. Republic Of Peru, CASE No. ARB/03/4
 21. Ms. Gabriela Alvarez-Avila, Nternational Centre For Settlement of Investment Disputes,

فهرست منابع

- ابراهیمی، س. ن. و سلطان زاده، س. ۱۳۹۳. مفهوم سرمایه‌گذاری در رویه داوری مرکز حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری خارجی (اکسید)، مجله حقوقی بین‌المللی، شماره ۵۰.
- ابهری، ح. و فلاح خاریکی، م. ۱۳۹۷. مطالعه تطبیقی مفهوم و کارکرد «دوست دادگاه» در حقوق ایران و کامن‌لا، فصلنامه تحقیقات حقوقی شماره ۸.

پیران، ح. ۱۳۷۴-۱۳۷۳. مصادره غیرمستقیم در حقوق بین‌الملل، و رویه دیوان داوری دعاوی ایران و ایالات متحده، مجله حقوقی / شماره ۱۸-۱۹.

دلدار، ع.؛ جلالی م. و رئیسی، ل. ۱۳۹۸. مصادره غیر مستقیم اموال سرمایه‌گذار خارجی در پرتو مسایل محیط‌زیستی با تاکید بر منفعت اساسی دولت، فصلنامه پژوهشهای سیاسی و بین‌المللی، سال دهم، شماره ۳۹.

زمانی، س. ق. و درون‌پرور، ا. ۱۳۹۴. مجله دیدگاه‌های حقوق قضایی، شماره ۶۹.

ضیایی بیگدلی. م. ۱۳۸۷. حقوق بین‌الملل / عمومی، تهران، انتشارات گنج دانش، چاپ سی و دوم.

ضیایی، س. ی. ۱۳۹۳. جایگاه تعهدات محیط‌زیستی در حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری، مجله پژوهش حقوق عمومی، شماره ۴۲.

کوروکولا سوریا، ل. و نیکالا، ر. ۱۳۹۰. مبانی حقوق بین‌الملل محیط زیست، ترجمه: سیدمحمدحسن حسینی، نشر میزان.

موسوی، س. ف. و موسوی فر، س. ح. ۱۳۹۴. اختلاف محیط‌زیستی آرژانتین و اروگوئه (۲۰۱۰)؛ تبیین برخی مباحث و اصول، فصلنامه مطالعات حقو عمومی، دوره ۴۵، شماره ۴.

Cotula, L. 2008. Regulatory Takings, Stabilization Clauses and Sustainable Development, OECD Investment Policy Perspectives.

Emma, A.; Larry, K. & Carol, M. 2006. Regulatory Takings and Environmental Regulation in NAFTA's Chapter 11,

available at <https://ageconsearch.umn.edu/record/7195/files/wp061014.pdf>

Kennedy, K. C. 2001. Matters in Resolving Trade-Environment Disputes, Widener Lay Symposium Journal.

Philippe, S. 2003. Principle of International Environmental Law, Cambridge University Press,.

Sarenmalm, I. 2015. Investment Treaty Arbitration and Environmental Sustainability, Master's Thesis in International Investment Law.

Schveuer, C. 2009. ICSID Convention: A commentary, second Edition (Uk: Canbridge university press.

Protection of Environment in the Practice of International Center for Settlement of Investment Disputes

Seyed Yaser Ziaee^{*1}, Mojtaba Mohammadi²

1 Associate Professor of International Law, University of Qom, Iran

2 PhD Student of University of Azad (Branch of Qom), Iran

(Received: 2023/01/03 Accepted: 2021/12/27)

Abstract

The desire of states for economic development on the one hand and maintaining a healthy environment, on the other, raises the issue of conflict between the economy and the environment. States have concluded many treaties to protect the environment, as well as many treaties to support foreign investment. These two legal systems have caused a conflict of interest in the development of countries. To determine the position of environmental protection against the economic interests of foreign investors, it is necessary to examine the international precedent. One of the most important practices in which the conflict between the two can be observed is the precedent of the International Center for Settlement of Investment Disputes (ICSID), which deals with disagreements between foreign investors and the host states in a specialized manner. Therefore, the main question is that in the arbitration precedent of the foreign investment center, to what extent the environment has been protected against the interests of foreign investors? The hypothesis is that ICSID, as an investment authority, takes side with foreign investors in this conflict. However, the descriptive-analytical study showed that inspite of the ICSID background i.e. the cases of Metalclad Corp. and Compañía de Aguas del Aconquija S.A. and Vivendi Universal S.A. in which investors received priority in their conflict with environmental promoters, in recent cases the ICSID showed preference towards the environmental aspects. This change of precedent showed itself in two cases i.e. Compañía Del Desarrollo De Santa Elena, S.A. Pac Rim Cayman LLC. However, ICSID has determined the compensation for the benefit of the investor for the losses caused by the stoppage of investment, so that a part of the expected benefits of the investor is also compensated reconciling the two sides.

Keywords: International Center for Settlement of Investment Disputes, ICSID, Environment, Foreign Investment.